

8578

148
1319

7. Հայր...
5031

(Արսասյ. Արարատ Յունուար 1907 թ.)

ՄԱՆԱԶԿԵՐՏԻ 726-ի Ժողովի ԱՍՈՐԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՆԵՐԸ
ԵՒ ԽՈՍՐՈՎԻԿ ԹԱՐԳՄԱՆՁԻ ՅԻՇԱԾ ԵՐԿՈՒ
ԱՍՈՐԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐԸ.

Մանազկերտի Ժողովի մասին մինչև 1904 թվականը տեղեկութիւն ունէինք հետեւեալ աղբիւրներից.

1. Սալս Ժողովոց, որ եղեն ի Հայք (Գիրք թղթոց. Տփլիս 1901. էջ 220—223) էջ 223 շար.
2. Ստեփաննոս Տարօնեցի՝ Ասողիկ II 2. էջ 102 շար. Պետերբուրգ 1885.
3. Կիրակոս Գանձակեցի. էջ 37 շար. Մոսկուա 1858.
4. Վարդան Պատմիչ. էջ 72 շար. Վենետիկ 1862.
5. Խոսրովիկ Թարգմանիչ, էջմիածին 1899 (1903).
6. Սամուէլ Անեցի, էջմիածին 1893. էջ 87 և ծանօթ. 36. էջ 287 շար., ուր տպուած են Ժողովի 10 նշովքները.
7. Բարհեբրէոս, Chron. eccl. ed. Abbeloos et Lamy. I. էջ 299—303. Հմտ. Աստեմանի Bibliotheca Orientalis II. էջ 296.
8. Միքայէլ Ասորի (Հայերէն. էջ 351—353. Երուսաղէմ, 1870. էջ 338—340. Երուսաղէմ, 1871.

Այս աղբիւրների մեծ մասը յիշում է, որ Ասորի եպիսկոպոսներ էլ են եղել Մանազկերտի Ժողովում և յաակապէս 6 հոգի, բայց միայն առաջին տեղն յիշուածն է մի քանիսի անունները տալիս:

Սալս Ժողովոցը (Գիրք թղթոց, էջ 223 շար.) հայ եպիսկոպոսներից մի քանի նշանաւորների անունը տալուց յետոյ, յիշում է հետեւեալ Ասորի եպիսկոպոսներին, որոնք եկել են Մանազկերտ միութեան խնդրի համար:

- ա. Կոստանդին եպիսկոպոս.
- բ. Մետրապօլիտ Ուռհայ քաղաքի (անունը չկայ).

8578

8578

- դ. Շմաւոն Խառանու եպիսկոպոս.
 դ. Թէոդոս Դարգմանից եպիսկոպոս (Չամչեան՝
 «Դարգմակաց»):
 ե. Աթանաս Նփրկերտոյ եպիսկոպոս.
 դ. Թէոդորոս Ամասիա եպիսկոպոս.

Չամչեանը (II. 397) ինձ անյայտ աղբիւրից առնելով,
 տալիս է նոյն անունները, աւելացնում է միայն ա-ի կող-
 քին «փոխանորդ պատրիարքին», իսկ բ-ի անունը դնում է
 Բասիլ, որ անյայտ է Սակա ժողովոցի մէջ:

1904-ի Օգոստոսին սակայն լոյս տեսաւ Chabot-ի
 հրատարակութեամբ Միքայէլ Ասորու բնագրի այն մասը,
 ուր պատմուած է մանրամասն կերպով Մանազկերտի ժո-
 ղովի մասին և բերուած ժողովի ամբողջական արձանա-
 գրութիւնը¹: Այդ արձանագրութեան մէջ յիշուած Ասորի
 եպիսկոպոսները հետեւեալներն են.

- ա. Կոստանդին Ուռհայի.
 բ. Սիմոն Խառանու.
 գ. Թէոդոր Գերմանիկիայի.
 դ. Աթանաս Մայփերկատի.
 ե. Սիմոն Դարայի.

Ուրեմն հայ աղբիւրների ա. ու բ. միևնոյն անձնաւորու-
 թիւնն է, «Դարգմանից կամ Դարգմակաց եպիսկոպոս»-ը
 Գերմանիկայի Թէոդոր կամ Թէոդոտ եպիսկոպոսն է, հայ
 աղբիւրների գ.-ը Ամասիայի Թէոդորոս եպիսկոպոսը չի
 յիշուած ամենևին, բայց յիշուած է մի նոր մարդ՝ Սիմոն
 Դարայի եպիսկոպոս: Այդպիսով Միքայէլ Ասորու բնագիրն
 էլ չի ամբողջացնում վեց եպիսկոպոսների անունները:

Վեցերորդ անունը գտնելու համար մեծ ծառայու-

1) Chronique de Michel le Syrien. ed. Chabot, Paris. 1904, II
 3. էջ 457—461 ասորերէն. ֆրանս. թարգմ. II. 492—500. արտա-
 տպած և գերմաներէն թարգմանած մեր «Die armenische Kirche in
 ihren Beziehungen zu den syrischen Kirchen. Leipzig, 1904» գրքի
 մէջ, էջ 178—195.

թիւն է մատուցանում մեզ մինչև 846 թուականը հասնող
 մի ասորական ժամանակագրութիւն¹, որի մէջ յիշուած
 է, թէ 724 թուին պատրիարք է դառնում Աթանասը,
 734-ին մեռնում է Խառանի եպիսկոպոս Սիմոնը (709-ից
 եպիսկոպոս), 735-ին մեռնում է Ուռհայի եպիսկոպոս
 Կոստանդինը, և 738-ին մեռնում են Գերմանիկայի Թէո-
 դոսոս և Սամոսատի Թէոդորոս եպիսկոպոսները:²

Ուրեմն հայ աղբիւրների մէջ յիշուած գ. Թէոդորոս
 Ամասիա եպիսկոպոսը պատմական անձնաւորութիւն է
 և Սամոսատի (ոչ թէ Ամասիայի, որ յերաւել կոսակածելի
 կլինէր) եպիսկոպոս և մասնակցել է, համաձայն «Սակա
 ժողովոց»ի, Մանազկերտի ժողովին: Այդպիսով Մանազկերտի
 վեց ասորի եպիսկոպոսները կլինին հետեւեալները.

1. Կոստանդին եպիսկոպոս Եդեսիայի.
2. Սիմէոն եպիսկոպոս Խառանու.
3. Թէոդոսոս (այսպէս ըստ 846-ի ժամանակագրու-
 թեան և Խոսրովկայ) եպիսկոպոս Գերմանիկիայի.
4. Աթանաս եպիսկոպոս Մայփերկատի (Մայաֆար-
 կին, Նփրկերտ, Մարտիրոսոյիս).
5. Սիմէոն եպիսկոպոս Դարայի (Միքայէլ Ասորի
 բնագիր).
6. Թէոդորոս եպիսկոպոս Սամոսատի (Սակա ժողո-
 վոց և 846-ի ժամանակագրութիւն):

Մեր գրքի մէջ³ յիշել էինք, որ Միքայէլ Ասորին
 մէջ բերելով Մանազկերտի ժողովի ամբողջական արձա-
 նագրութիւնը, յայտնում է, որ ինքը քաղել է իւր տե-

1) Chronicon ad annum Domini 846 pertinens. (Corpus Scrip-
 torum Christianorum Orientalium. Scriptores Syri, Series tertia, tomus
 IV. Chronica Minora, pars secunda). Edidit E.-W. Brooks, inter-
 pretatus est J.-B. Chabot. Paris- Lipsia 1904.

2) էջ 235 չար. ասորերէն, 178 չար. լատիներէն.

3) Die Armenische Kirche. էջ 196.

դեկլորութիւնները Յովհան Սիւնակեաց Լիտարբացոյ ժամանակագրութիւնից: Ո՞վ էր Յովհան Լիտարբացին, այն ժամանակ չգիտէինք հաստատապէս և ենթադրութեամբ միայն յայտնել ենք, որ նա պիտի Մանազկերտի անցքերին ժամանակակից մէկը լինի: Այժմ՝ վերև յիշուած 846-ի ժամանակագրութիւնը միանգամայն հաւաստի է կացուցանում մեր ենթադրութիւնը, յայտնելով, որ Յովհան Սիւնակեաց Լիտարբացին էլ մեռել է 738 թուին: ¹

Ինչպէս յայտնի է Խոսրովիլը իւր գրուածքի Դ. գլխում, ուղղուած առ Աթանաս պատրիարքն Ասորոց, խօսում է «Դերայիդրոյտագ»ում տեղի ունեցած մի վիճարանութեան մասին պատրիարքի ներկայութեամբ, ասորի Թէոդոտոս և Աթանաս եպիսկոպոսների հետ ²: Ի՞նչ անուն է «Դերայիդրոյտագ»ը դժուար է հաստատապէս ասել, Խոսրովիլոյ հրատարակիչ Գարեգին վարդապետ Յովսէփեանը կարծում է, որ այդ տեղը Ասորիքում պէտք է որոնել ³: Մենք մեր, վերև արդէն մի քանի անգամ յիշած, գրքի մէջ ենթադրել ենք, որ շատ հեռու գնալ պէտք չէ և անշուշտ Միջագետքում գտնուած մի ասորական վանքի մասին է խօսքը, մանաւանդ որ վիճելի անուան առաջին մասը՝ «Դերայ», ամենայն հաւանականութեամբ ասորերէն «Դայրա» կամ «Դէյրա» խօսքն է, որ նշանակում է վանք ⁴: Ի՞նչ էր մնացած «... Դրոյտագ»ը մենք չէինք կարողացել գտնել: Դրքիս լոյս տեսնելուց յետոյ, 1904 թուի Հոկտեմբերի 31-ին, սեմական գիտութեան նեստոր Թէոդոր Նեօլգեկէն գրում է ինձ նամակով իւր ենթադրութիւնը. «Ես սրբա-

1) Chronicon ad annum Domini 846 pertinens. էջ 235 չար. ասորերէն բնագիր, 178 չար. լատիներէն թարգմանութիւն:

2) Խոսրովիլ Թարգմանիչ, բնագիր էջ 100.

3) Նոյն տեղում, ուսումնասիրութիւն էջ 22.

4) Տես մեր Die armenische Kirche etc. էջ 82 ծանօթ. 1.

գրում եմ «Դայրա դրոյտագ» կամ աւելի ճիշտ «...պատ» = «վանք բժշկապետի»: Դուրստպատ կամ դուրստբադ Խոսրով Պարուէղի ժամանակակից շատ անգամ յիշուած Գարբիէլի տիտղոսն է. որովհետև հայերը միշտ պարսկական հնադոյն ձևերն են դորձածում, կարելի է այստեղ էլ վերջաւորութիւնը «...պատ» ընդունել ¹:

Նեօլգեկէն յիշած Գարբիէլի, իբրև Պարսից 615 կամ 616-ի ժողովի միաբնակութեան նշանաւոր ներկայացուցչի մասին, տեղեկութիւն են տալիս մեզ բոլոր այդ ժողովի մասին եղած աղբիւրները ²: Պէտք է ենթադրել ուրեմն, և այդ ենթադրութիւնը շատ հաւանական է, որ «Դերայիդրոյտագ»-ը (այսպէս) այդ Գարբիէլ «մեծ բժշկապետի», ինչպէս նրան անուանում են հայ աղբիւրները, անունով կոչուած մի մոնոֆիզիտական վանք էր, անշուշտ հիւսիսային Միջագետքում, Հայաստանի սահմաններին մօտիկ:

1) «Ich conjiciere: दौरا dedrastbadh oder vielmehr «pat» = «Kloster des Gesundheitsmeisters» = Archiatros. Durustpat oder Durustbadh war der Titel des vielgenannten Gabriel unter Chosrow Parvêz. Da die Armenier durchweg die altertümlicheren pers. Formen wiedergeben, so darf man hier am Auslaut pat annehmen».

2) Սերէոս ԳԼ ԼԳ. էջ 123. Ասողիլ II 2. էջ 97 չար. G. Hoffmann, Auszüge aus syrischen Akten persischer Märtyrer, Leipzig 1880. էջ 104—109 և 115—121. O. Braun, Das Buch der Synbados übersetzt. Stuttgart und Wien, 1900. էջ 307—331. Նոյն Ասորերէն բնագիր և Փրանսերէն թարգմանութիւն՝ Synodicon Orientale ou Recueil de synodes Nestoriens, par J.-B. Chabot, Paris 1902. էջ 562—598. Chronicon Anonymum, edidit et interpretatus est Ignatius Guidi (=Corpus Script. Christ. Orient. Script. Syri. Series III, tomus IV, Chronica Minora.) Paris 1903. բնագիր էջ 19. 23. Լատիներէն թարգմանութիւն էջ 18, 20 չար.: Նոյն փոքրիկ ժամանակագրութիւնը 1893-ին Գերմաներէն թարգմանել է Նեօլգեկէն: Հմմտ. մեր «Die armenische Kirche etc» էջ 65. ծանօթ 3 և 4: Ասորական բոլոր աղբիւրները յիշում են Գարբիէլի «Durustpat» = «Բժշկապետ» տիտղոսը: Արարատի հետեւալ համարներից մէկում մենք մանրամասն տեղեկութիւն կտանք Պարսից ժողովի մասին՝ ասորական աղբիւրներից:

Երկրորդ մինչև այժմ անյայտ մնացած տեղը Գերադիկորն է, որտեղի եպիսկոպոս Սարգսին ուղղում է Խոսրովիկը մի թուղթ, տպուած իբրև գլուխ Ե. Խոսրովիկայ միւս երկասիրութիւնների հետ¹։ Հ. Բ. Սարգսեանը, իրեն յատուկ թեթևութեամբ նշնացնում է Գերադիկորը Գերմանիկայի հետ, առանց որևէ հիմունքի, իսկ Գարեգին վրդ. Յովսէփեանը Գերայիդրոշտադի նման այս տեղն էլ որոնում է, հասկանալի պատճառով, Ասորիքում², առանց որոշել կարողանալու, յատկապէս որ մասում։

Մեր կարծիքը «Գերադիկորի» մասին հետևեալն է. ամենից առաջ՝ այդ անունն աղատուած է. պէտք է կարգաւ «Գերադիկոր»։ «Դայրա» կամ «դէյրա» վանք է նշանակում ասորերէն, ինչպէս վերևն յիշուած է. «դ» տառը ասորերէնում ենթակայութիւն ցոյց տուող շաղկապ է (subordinierende Konjunktion). մնում է «իկոր» կամ գուցէ «իկորա» բառը, որը պէտք է նշնացնել անշուշտ Մայփերկատի սահմանում գտնուած և մեզ արդէն Միքայէլ Ասորու բնագրից յայտնի «Իգրայ» կամ «Իկրայ» վանքի հետ³։ Շատ հետաքրքրական է այն հանգամանքը, որ Խոսրովիկը իւր թղթի մէջ առ Սևերեան Յակոբիկների պատրիարքն Աթանաս գլխաւորապէս կախ է մղում Սևերոսի դէմ, այն ինչ «Գերադիկորայ» (այսպէս) Սարգիս եպիսկոպոսին գրած թղթի մէջ յարձակում է լաւելի Յուլիանիտների վրայ. իսկ մեզ յայտնի է, որ Իգրայի ասորի կրօնաւորները, որոնք միացած են Հայոց եկեղեցու հետ, Յուլիանիտ են համարւում⁴։

Եթէ ի նկատի ունենանք նաև այն հանգամանքը, որ

1) Խոսրովիկ թարգմանիչ, բնագիր էջ 149—183.

2) Նոյն տեղ. ուսումնասիրութիւն էջ 22.

3) Chronique de Michel le Syrien. Paris 1904. բնագիր էջ 457. 458. Քրիստ. թարգմ. II, 3. էջ 492—493, հմտ. մեր «Die armenische Kirche etc» էջ 179 չափ.

4) Միքայէլ Ասորի կամ մեր գիրքը նոյն էջերը.

Իգրայի վանքի առաջնորդը միևնոյն ժամանակ լինում էր նաև Սասունի կամ Սանասնացւոց եպիսկոպոսը¹, պէտք է ասենք, որ Խոսրովիկայ յիշած Գերադիկորայի վանահայր Սարգիս եպիսկոպոսը ամենայն հաւանականութեամբ նոյն անձնաւորութիւնն է, ինչ որ Սանասնացւոց Սարգիս եպիսկոպոսը, որ յիշուած է Հայ եպիսկոպոսների հետ միասին, թէև ամենից վերջը, իբրև Մանազկերտի ժողովական².

17.I.07.

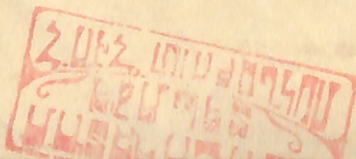
Յուսեփ վարդապետ

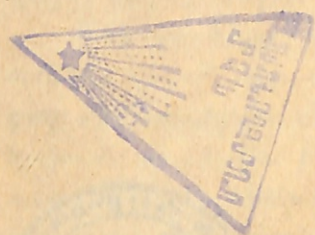

Տպարան Ա. Էջմիածնի

1) Նոյն տեղեր, նոյն էջերը.

2) Տես մեր գիրքը, էջ 182 և 189.

ՆՄ Հայագիտական գրադարան

MAL008409

